

Alkas.lt

Alkas.lt yra 100 nuošimčių visuomeniniais ir savanoriškais pagrindais sukurtas ir nuolat atnaujinamas internetinis dienraštis

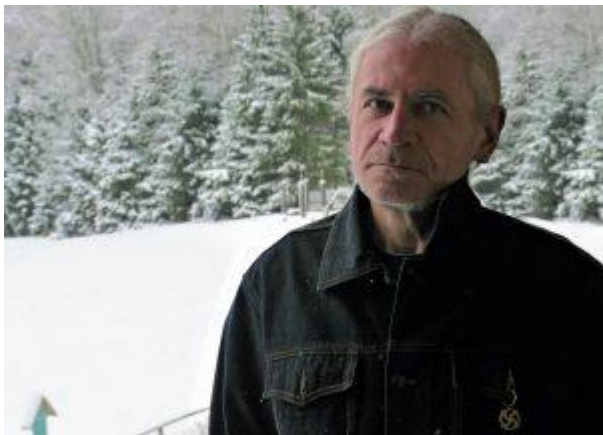
alkas.lt Printed on 2024 12 09

D. Razauskas: Seneli Gintautai, apgink mūsų tautą!

December 31, 2018

Kategorijos: Kultūra, Lietuvos kelias, Nuomonių ratas, Šventės, Visi įrašai

Žymos: Dainius Razauskas, Gintautas, Kalėdos, Kalėdų senelis, Kalėdų senis, kalendorius, Kristus, Kūčios, Mikalojus, Mitra, pagonybė, Saulė, Trys karaliai

Dainius Razauskas | Alkas.lt, J. Vaiškūno nuotr.

Švenčių proga apie Kalėdų papročius, jų ištakas pasakoja mitologas dr. Dainius Razauskas.

– Kokie Kalėdų laikotarpio papročiai yra paveldėti iš pagonybės?

– Mano atsakymas būtų iš dviejų dalių. Pirma, sąvoka „pagonybė“ yra ideologema, „pagonybės“ pasaulyje niekuomet nėra buvę. Antai bolševikai lietuvius pravardžiavo smulkiaburžuaziniais nacionalistais, bet kai griuvo Sovietų Sąjunga, tai ir tokios sąvokos neliko nė kvapo. Panašiai „pagonybė“ yra krikščionybės šešėlis, projekcija, kitiems

primetamas atpirkimo ožys. Objektiviai tokio reiškinio kaip „pagonybė“ nėra. Antra, visi papročiai krikščionybės yra perimti iš ankstesnių religijų, be išimties – tik pervardinti ir aplipinti bibliniais vaizdiniais.

– Tai kas gi prieš krikščionybę yra gimęs gruodžio 25-ąją?

– Vėlgi, reikia turėti omeny, kad gruodžio 25 d. yra atsiradusi dėl kalendorių kaitos. Iš tikrųjų švenčiama saulėgrįža. Kažkada senovėje gruodžio 25 d. buvo tikroji astronominė saulėgrįža, bet kalendoriai keitėsi, jie dabar išvis yra nuslinkę nuo astronominės tikrovės, tai su kalendoriumi nuslinko ir kai kurios šventės. O per žiemos saulėgrįžą gimsta Saulė. Ir kokios tik yra buvusios Saulės dievybės, visos jos gimė per saulėgrįžą. Vienas iš stipriausių Kristaus konkurentų buvo Romoje paplitęs, romėnų kariuomenės ypač garbintas (iranėnų kilmės) Mitra, irgi soliarinis dievas, todėl irgi gimęs per žiemos saulėgrįžą – per Kalėdas, beje, irgi tvarte. Kadangi Kristus pirmųjų krikščionių buvo suvokiamas kaip žmonijai patekėjusi nauja dvasinė Saulė, nors ir perkeltine prasme, tai ir jo gimtadienis buvo priskirtas žiemos saulėgrįžai, kai gimsta Saulė. O kada yra gimęs istorinis asmuo Jėzus iš Nazareto, jei toks ir būtų buvęs, – tiesiog nėra žinoma.

– O kodėl ant Kūčių stalo pagal paprotį turi būti 12 patiekalų?

– Skaičių santykis 12 + 1 labai plačiai paplitęs, jis irgi susijęs su metais. Per vienerius saulės metus mėnulis padaro 12 pilnų apsisukimų ir dar dalį 13-to. Iš čia visa kalendorių problema, žmonijos istorijoje spręsta nuo seno ir labai įvairiai. Tas likutis – tai nepaprastas laikas, nes iškritęs iš sistemos, iš kosminės darnos, visokių stebuklų laikas, šventas laikas, kurį dabar maždaug atstoja dvi savaitės nuo Kūčių ligi Trijų karalių. Šis šventas metų laikotarpis tarsi suima savyje visus metus, kurie jau praėjo, o nauji dar neprasidėjo. Tai vadinamasis „13-tasis mėnuo“, dieviškas mėnuo virš 12 paprastų. O mėnesiai nuo seno suasmeninami, pavyzdžiui, ir mūsų pasakose, kur 12 vyrų sėdi aplink ugnį – Saulę. Tas 13-tasis, šventasis ir astoja pačią Saulę, Dievą, apsuptą dvylikos dievų. Tai labai plačiai žinoma simbolika, iš jos bus atsiradę ir 12 apaštalų su Kristumi, ir 12 patiekalų ant mūsų Kūčių stalo. Užėjus krikščionybei, visa tai norom nenorom ėmė sietis. Tų dvyliktukų ir daugiau visokių yra, pavyzdžiui, Dzeusas ir 12 Olimpo dievų.

– Ar nebūtų galima 12-os patiekalų sieti su burtais, linkint atitinkamoms kultūroms ateinančiais metais gero derliaus?

– Mano įsitikinimu, gelminis, pamatinis visų apeigų motyvas yra simbolinis – įžvelgti ir savo simboliniais veiksmais pažymėti tam tikrą prasmę. Žmogus negali gyventi be prasmės, beprasmiamame pasaulyje, beprasmio gyvenimo. Įžvelgus prasmę, chaosas virsta kosmu, graikiškai tariant. Kita vertus, prie apeigų simbolikos – kaip jos šalutinis, bet dažnai neišvengiamas padarinys – prisišlieja vadinamoji magija. Naudos siekis, noras pagerinti, paskatinti, dažniausiai – derlių, visokeriopą vaisingumą, nes nuo jo žmogus tiesiogiai priklauso. Taip apeigose atsiranda visokių maginių užuominų, beje, krikščioniškose apeigose – irgi, vis dėlto jos, mano įsitikinimu, tėra ir visuomet buvo antrinės.

– O ką reiškia šienas po staltiese per Kūčių vakarienę?

– Jau senovės indų vedose, viename seniausių išlikusių indoeuropiečių dvasinės kultūros paminklų, galutinai sunormintame vos kiek vėliau nei 2000 m. pr. Kr. (atskiri jų tekstai – žymiai senesni), dievai į aukojimą kviečiami ir aukos jiems dedamos ant patiestų šalia aukuro šiaudų. Taigi šiaudai arba šienas nuo seniausių laikų atstoja aukojimo patiesalą. Ir Lietuvoje nuo senų senovės aukos dėtos ant šiaudų. Stalas namuose per šventes atstoja altorių, tad jis irgi padengiamas šiaudais. Tai dievų ir Dievo stalas. Iki šiol. Religija tarsi pasikeitė, o apeigos – tos pačios, tik perprasmintos. Apie tai yra straipsnį (<http://tautosmenta.lt/wp->

content/uploads/2013/12/Balsys_Rimantas/Balsys_Logos_69_2011.pdf.) parašęs Klaipėdos universiteto profesorius Rimantas Balsys.

– Ar Kalėdų eglutė irgi mus pasiekė iš žilos senovės?

– Dabartinė Kalėdų eglutė – ne toks jau senas reiškinys, į Lietuvą atkeliavęs iš Vakarų Europos XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Tuomet tai dar buvo naujiena. Kita vertus, pats medis, šventas medis, papuoštas medis, medis šventovės viduryje ir šventės metu – plačiai žinomi dalykai (be kita ko, ir Izraelyje iki šiol). Šiuolaikinė Kalėdinė eglutė tad labai įtiko į bendrą mitinę pasaulėjautą, gal dėl to ji taip mielai ir buvo priimta. Nors nuo šio papročio įsigalėjimo Lietuvoje tepraėjo vos 100 metų.

– O kas tada iš tikrųjų yra Kalėdų senis?

– Kas slypi už paties personažo, kokia dievybė ar mitinė būtybė, nėra visai aišku. Viena vertus, per Naujuosius metus būdavo įsivaizduojama vykstanti ir net apeigomis vaidinama kova tarp senųjų metų ir naujųjų metų, kuriems atstovauja atitinkamai senis ir jaunuolis. Jaunuolis, žinoma, laimi. Tad gal Kalėdų senio dovanos – iš pribaiigtų senųjų metų „atimtas“ laimikis? Kita vertus, davėjas, dovanotojas – tai būdingas Dievo ir dievų epitetas, žinomas plačiai pasaulyje nuo seniausių laikų. Dievas ir dievai būtinai ką nors dovanoja, antraip kas gi jiems melsis, ar ne? Slavų žodžis *bog* net pagal savo šaknį (veikiausiai iranėnų kilmės) yra „dalią skiriantis, duodantis, dovanojantis“. Šitaip žiūrint, tas naujametines dovanas dalinti labai tiktų pačiam Dievui, ypač Seneliui Dievui, koks jis gerai pažįstamas lietuvių tautosakoje. Tad galime tikėtis, kad Kalėdų senelio dovanos iš tikrųjų yra paties Dievo dovanos, kuo įvairiausios, kokių tik kas labiausiai viliasi ateinančiais metais. Ir duok Dieve kiekvienam to, ko jam iš tikrųjų labiausiai reikia!

O vakarietiškas Kalėdų senio vardas Santa Klausas jam teko nuo krikščionių šventojo Mikalojaus, graikiškai *Nikolaus*, Vakaruose virtusio Klausu. Beje, garsus kalbininkas, profesorius amžinatilsj Nikolajus Mikhailovas, kalbėdamas lietuviškai ne tik vadino save Mikalojumi, bet ir vertė savo vardą į Gin-tautą, mat graikų *niké* – tai „pergalė“ (taigi apsigynimas), o *laus* – „žmonės, liaudis, tauta“. Graikų *Nikolaus* tad turi lietuvišką prasminį atitikmenį – *Gintautas*. Tokie senųjų dvikamienių vardų atitikimai remiasi bendra senąja indoeuropiečių tradicija, bendru paveldu.

Tad Santa Klausą lietuviškai galėtume vadinti Seneliu Gintautu ir prašyti, kad jis apgintų mūsų tautą, pirmiausia nuo pikčiausių vidinių priešų – proto aptemimo ir dvasios menkystės. Kas nori, gali tai daryti rimtai, kas nori – juokais. Svarbiausia, kad suveiktų. Juk tai šventas burtų ir stebuklų laikas!